

Miran Štuhec

Prva gimnazija Maribor

UDK 886.3 Kocbek E.7 Blažena krivda .06

Sestava novele Blažena krivda Edvarda Kocbeka

Novele Temna stran meseca, Blažena krivda, Ogenj in Črna orhideja (*Strah in pogum*, 1951) pomenijo prodor eksistencialistične filozofije v slovensko literarno prakso¹ ter oblikovanje takšne literature, ki v slovenskem prostoru sicer z zamudo vendarle oblikuje svet, sredi katerega človek občuti vso konfliktnost položaja, v katerem biva, prav tako pa tudi konfliktnost znotraj posameznika.²

Kocbekovi akterji vseh štirih novel se nahajajo v mejnih položajih, v položajih, ki jih karakterizira nasprotje strah — pogum. To nasprotje je invarianta vseh fabularnih obrazcev in neposredno določa akterjevo odločitev. Akterji so izobraženci, ki svoj položaj v danem zgodovinskem trenutku skušajo razumeti in dejanja utemeljiti. Zato je njihova odločitev za svobodo sad temeljitega premisleka, samoopraševanja, moraliziranja in predvsem spora znotraj lastne individualnosti.

1.1 Recepcija zbirke v času, ko je izšla, in kasneje je znana in omejena na idejno-politično vrednotenje. Pričujoča študija je nastala, ker menimo, da novele "ponujajo" tudi druge možnosti raziskovanja.

1.2 Zaradi posebne Kocbekove strukture je novela Blažena krivda tip proze, v kateri je jasno izraženo nagnjenje k esejističnosti. Linearno pripovedno progresivnost novele namreč prekinjajo esejistične in meditativne prvne, ki sicer nikoli ne prehajajo v daljše pasuse, vendar je njihov obstoj nesporen. V zvezi s tem je funkcioniranje celotne sestave in novela gotovo spada med pripovedna besedila, kjer je moč določiti razliko med pripovedjo in refleksijo, med pripovednim in diskurzivnim.³

Kocbek se uvršča med tiste slovenske pripovednike, ki so bistveno zaznamovali slovensko književnost v drugi polovici 20. stoletja s tem, da so ustvarili tip intelektualistične proze, v kateri svet ni oblikovan kot stanovito zaporedje vzrokov in posledic, ampak kot nikoli razvozšana uganka in življenje v njem kot problematično, od rojstva k smrti, od svobode k nesvobodi usmerjeno minevanje. Takšno razumevanje sveta vpliva tudi na novo sestavo pripovednih besedil, linearnost fabule zamenjajo v ospredje porinjene esejistične digresije, analiza, refleksija, kontemplacija pa tudi pripovedovalčevo minuciozno sledenje akterjevemu čutenju.

Novela Blažena krivda je primer intelektualistične proze, v kateri Kocbek oblikuje pripovedno besedilo tako, da na podlagi tematike NOB razčlenjuje notranji svet posameznika, njegov bivanjski nemir in moralne dileme ter občutek odgovornosti. Pripovedna optika je zožena na svet posameznika, na Damjanovo sprejemanje dejstva, da mora likvidirati domnevnega izdajalca Štefana.

¹ Prim. F. Zadavec: *Zgodovina slovenskega slovstva* (Maribor 1972), 105.

² Prim. I. Cesar: *Od rane proze Edvarda Kocbeka do straha i hrabrosti* (Zagreb 1985), 16.

³ Glej K. Nemec: Pripovijedanje i refleksija, *Umjetnost riječi* XXIX/2 (1985), 135.

2.0 Zaradi svoje sestave je novela v marsičem približana tipu esejizirane pripovedne proze. Izraz esejizirana pripovedna proza razumem kot oznako za tisto vrsto pripovedne proze, ki spaja lastnosti pripovedi z lastnostmi eseja. Takšna pripovedna besedila vsebujejo izraz časovnega razvoja dogodkov in pojavov, vendar je časovna logika naracije pogosto zamenjana z vzročno-posledičnim nizanem dogodkov, z analizo, dokazovanjem, dedukcijo, indukcijo... V njihovi osnovi sicer je pripoved, vendar le kot okvir, ki omogoča oblikovanje fabulativnih zapletov, katerih vloga je spodbujanje miselnih procesov ter intuitivnih in sintetičnih spoznanj.⁴

Esejizirana pripovedna proza piscu omogoča, da svoja filozofska, estetska in druga razmišljanja izraža posredno, kakor da so stališča pripovednih oseb. V prozi take vrste obstajajo obsežni pasusi, v katerih je pripovedni tok ustavljen, njihova vsebina pa je abstraktno in posplošeno premišljevanje, ki se pogostokrat popolnoma oddalji od pripovedovanega sobesedila.

Vse to je v najtesnejši povezavi z obstojem miselnega subjekta, ki zamenjuje navadno epsko osebo, in interes pripovedovalca je "protokoliranje njegovih misli i pogleda".⁵

Mislimo torej na besedila, ki epsko strnjenost in nepretrganost dogajanja prekinjajo z diskurzivnimi prvinami in jo s tem bistveno rahljajo.

3.0 Snov novele je druga svetovna vojna. Vendar Kocbeka vojna kot taka ne zanima, prav tako ne NOB. Oboje sprejema kot zgodovinsko nujnost, ki ne dopušča odločanja za ali proti. Druga svetovna vojna oziroma NOB je le okvir novele, znotraj katerega mora posameznik najti svoj prostor. In prav ta posameznik, usodno vezan na drugo vojno in NOB, ter njegovo iskanje, sta v središču Blažene krivde.⁶

3.1 Ukaz, ki postavlja Damjana v položaj, da mora likvidirati domnevnega izdajalca Štefana, njegov pogovor s komandantom in komisarjem čete ter Damjanova in Štefanova "patrola" predstavljajo prostor, znotraj katerega se odvijajo bivanjska stiska, moralna, verska in idejna nasprotja izobraženca, ki se nahaja v mejnem položaju. To je epski okvir novele. Časovna kontinuiteta je drugotnega pomena, dogajalni niz je namenjen ustvarjanju takšnih epskih položajev, ki omogočajo razvoj misli, npr.

- komandant in komisar čete Damjanu povesta, da bo moral likvidirati domnevnega izdajalca Štefana,
- Damjan opazuje Štefana, ko ta čisti puško,
- Damjan deli s Štefanom cigareto,
- Damjan opazuje Štefanovo oznojeno srajco...

3.2 Damjan je medij za oblikovanje in preizkušanje tistih misli, ki jih je Kocbek oblikoval v nekaterih esejih (Razumnik pred odločitvijo, Misli o človeku...)⁷.

Funkcija Kocbekovega akterja je torej v njegovem miselnem razmerju do sveta in dejanja. Damjan je duhovno dejaven, tudi polemičen. Njegova duhovna dejavnost in polemičnost sta del njegove duševne sestave in se tam razvijata, saj nima miselno enakovrednega nasprotnika, ob katerem bi se lahko predvsem polemično razvil. Komisar in komandant sta duhovno preprosti in predvsem preveč praktični osebi. Oba sta tudi prekratek čas "v igri". Tudi Štefan ni oseba, ki bi Damjanu miselno sledila.

⁴ Prim. J. Pogačnik: *Sodobni jugoslovanski esej. Uvod v branje* (Ljubljana 1980), 28.

⁵ K. Nemec: Poetika romana Prolječa Ivana Galeba Vladana Desnice, *Umjetnost riječi* XXX/3 (1986), 195.

⁶ Prim. F. Zadravec: n.d., 72, 105.

Prim. tudi A. Inkret: Pričevanje o brezumni slasti in o zadnji grozi. Študija v E. Kocbek, *Strah in pogum* (Ljubljana 1985), 375-381.

⁷ Prim. V. Bartol: Edvard Kocbek, *Strah in pogum, Razgledi* VII/2 (1952), 84.

3.3 Pripovedovanje je sled določenih dogodkov, ki jih povezuje časovna in vzročno-posledična logika.⁸ Akt pripovedovanja poteka po vnaprej postavljeni shemi, katere posebnost je v tem, da predvideva tudi morebitne nepripovedne prvine. Akt pripovedovanja je v osnovi Kocbekove Blažene krivde, vendar pripovedna shema obsega tudi prvine, ki linearni tok od časovno-logičnega začetka k časovno-logičnemu koncu prekinjajo.

Narativna sestava novele vsebuje dve bistveni točki, to sta ukaz kot začetek in izpolnitev ukaza kot konec. Naracija poteka upošteva časovno zaporedje dogodkov⁹ od točke, ko Damjan zve, da bo moral likvidirati Štefana, do točke, ko ukaz izpolni. Linearno napredovanje naracije prekinjajo diskurzivne prvine.

3.3.1 Vrhovna kategorija pripovedi¹⁰ je pripovedovalec: ta se v primeru Kocbekove Blažene krivde nahaja nad narativnim oziroma diskurzivnim. Njegova funkcija je tudi v pravilnem doziranju narativnega in diskurzivnega.

Vloga pripovedovalca v obravnavani noveli je posredna. Njeno posrednost izraža tretjeosebna pripoved, ki dokazuje, da pripovedovalec v pripovedi ni udeležen.¹¹

Kocbekov tretjeosebni pripovedovalec dobro pozna mišljenje in občutenje oseb, pozna preteklost, prihodnost in sedanjost:

*Bili so do kraja izčrpani. Nemci so jih šest dni zapored neprestano gonili kakor divjačino. Vendar so se zdaj, ko je divji pritisk nenadno popustil, čutili skoraj bolj duševno zmedene in telesno utrujene. Sovražnikova premoč jih je prisilila na golo defenzivo, odred se je moral razdeliti na posamezne čete, ki so se prebijale vsaka po svoje.*¹²

*Damjana je spreletela topa žalost, ko se mu je razodelo, da se je človek razvil v svobodno bitje in da je kača ostala obsojena na zaprto in nerazvito životarjenje.*¹³

Pripovedovalec funkcioniра po načelu vseprisotnosti. Temeljna modalna postopka sta uprizarjanje in opisovanje.¹⁴ V nasprotju z logiko opisovanja, ko reproduciranje kaže bolj zunanost kot notranost, bolj pojav kot njegovo bistvo, bolj človeka kot njegovo duhovno sestavo, je v Blaženi krivdi opazno zlasti opisovanje Damjanove notranosti. Obstajajo sicer opisi, katerih optika je usmerjena v fizično pojavnost, a v skladu s tendenco novele Kocbek tudi opisovanje (ne samo uprizarjanja) uporabi za reprodukcijo Damjanovih misli in občutkov:

*Spomnil se je otroške tesnobe, ki ga je prišla potem, ko je nekoč v vreči utopil mačko. Ko se mu je sredi tihe in temne noči prebudila krivda in sedla nanj kot neznansko breme, ga je obšel neutolažljiv otroški jok. Takrat je prvič v življenju začutil...*¹⁵

*Zdaj je prvič doumel, da morejo človeku na svetu vse vzeti razen svobode do samomora. Njegova človečnost se je zatekla v ta bridki ponos. Vedel je, da stoji na poslednji meji bitja...*¹⁶

Posebnost pripovednega besedila v 1. osebi v primerjavi s pripovednim besedilom v 3. osebi moramo iskati v položaju pripovedovalca glede na pripoved, saj iz njega izhaja izbira gradiva, o

⁸ Prim. K. Nemec: n.d., 85, 136.

⁹ Prim. E. Lämmert: *Bauformen des Erzählens* (Stuttgart 1970), 19.

¹⁰ Glej G. Peleš: *Poetika suvremenog jugoslavenskog romana* (Zagreb 1966), 105.

¹¹ Prim. S. Rimmon Kenan: *Narrative Fiction* (New York 1983), 86d.

¹² E. Kocbek: *Strah in pogum* (Ljubljana 1985), 71.

¹³ Prav tam, 130.

¹⁴ Prim. S. Lasić: *Struktura Krležinih zastava* (Zagreb 1974), 43.

¹⁵ E. Kocbek: n. d., 104

¹⁶ Prav tam, 123.

katerem pripovedovalec pripoveduje. Pripovedovalec v prvi osebi je zaradi svoje udeležbe v pripovedi¹⁷ eksistencialno vezan na pripoved in zato eksistencialno motiviran. Pripovedna motivacija v primeru tretjeosebne pripovedi nasprotno nikoli ni motivirana eksistencialno, temveč literarnoestetsko.¹⁸

Kocbekov tretjeosebni pripovedovalec ima — morda zaradi dejstva, da so sodobna evropska pripovedna besedila, katerih optika je naravnana na doživljajsko-miselni svet oseb, večkrat pripovedovana v prvi osebi — nenavadno vlogo. Pripoved, ki je naravnana na doživljajsko-miselni svet ene osebe, bi svojo "izpovedno" moč lahko učinkovito črpala iz strukturnih posebnosti prvoosebne pripovedovalca, pripovedovalca torej, ki je v upovedenem svetu udeležen, ki je nanj eksistencialno vezan.

Menimo pa, da ima prav tretjeosebni pripovedovalec prostor v pripovednem besedilu, kakršno je Blažena krivda. Njegovo strukturno pogojenost vidimo v poudarjanju literarno-estetske motivacije.

3.4 Če se strinjamo s trditvijo, da je pripovedovalec vrhovna kategorija v pripovednem besedilu, potem lahko trdimo, da je pripovedovalec analizirane Kocbekove novele strukturiral pripoved tudi z razmeščanjem dialoga in monologa oziroma tako, da obema določa funkcionalno vrednost.

Dialog je sredstvo za reprodukcijo dejanskosti. Kot tak ima v pripovednem besedilu svoje težko nadomestljivo vlogo. V besedilu pa, ki teži v esejizirano naracijo, ima dialog poleg navadne še dodatno vlogo. Esejizirana naracija Blažene krivde je namreč trdno vezana na življenjski ritem, saj je v središču konkreten življenjski položaj. Z dialogom je izražena kriza Damjanove eksistence:

*"Ne bojim se, ničesar se ne bojim, toda to je nekaj drugega, tega ne zmorem, na noben način ne zmorem. Vsa notranjost se mi upira. To ni bojazen, to je nekaj drugega, to je nepremagljiv odpor notranjosti. To dejanje mi je zoprno, studi se mi, in ta ogabnost je hujša od bojazni. Na tak način ne morem nikogar usmrtiti, razumi me, Gaber, resnico ti govorim, ne zameri."*¹⁹

Dialog v noveli pogloblja temo; v Damjanovem pogovoru z Gabrom in ko se s Štefanom v koncentričnih krogih približujeta (tudi oddaljujeta) resnici svoje "patrole", motivira Damjanovo razmišljanje, čutenje, spoznavanje, približuje obe osebi v spoznanju, da je likvidacija neizogibna, in končno noveli daje esejistično naravo:

*"Ne vem sicer, kaj te besede do kraja pomenijo, vendar ti zdaj ne morejo pomagati. Zdaj se boš rešil z odločnim dejanjem, Damjan. Tvoja misel in dejanje še nista v ravnotežju. Tvoja dejavnost še ni dovolj učinkovita, Damjan, sebe in svet boš spoznal edinole v ravnanju, nikoli v premišljevanju. Vrednote se ne dosega avtomatično iz drugih vrednot, temveč tako, da jih človek ustvarja s tveganjem in s pogumnim izbiranjem tega, kar je možno."*²⁰

Ker Damjan v pripovedi nima miselno enakovrednega partnerja, možnosti, ki jih dialog omogoča, niso popolnoma izrabljene. Menimo, da je bistvena vloga dialoga v pripovedni sestavi vezana na začetek novele. Osredinjena je namreč okoli točke, iz katere utripa vsebinsko jedro novele. To je točka, ko dialog ni več posnetek v sobesedilu snovi NOB vsebinsko pričakovanega pogovora med komandantom čete in borcem, ki je enak razmerju ukaz — izpolnitev ukaza, temveč posnetek pogovora med komandantom in človekom, ki se zave svoje oblasti nad življenjem in smrtjo.²¹ Če Damjan ne bi bil to, kar je, oseba, ne bi bil "začel" dialoga s komandantom in likvidacija

¹⁷ Prim. S. Rimmon Kenan: n.d., 82d.

¹⁸ Prim. F. Stanzel: Pripovjedni tekst u prvom i pripovjedni tekst u trećem licu, *Republika XXXX/2* (1984), 138.

¹⁹ E. Kocbek: n.d., 84.

²⁰ Prav tam, 87.

²¹ I. Cesar: n.d., 18.

domnevnega izdajalca bi bila samo logična posledica ukaza, dejanje, ki je v razmerah doseganja "pravih" ciljev pričakovano.²²

Zaradi že navedenega vzroka ima svojo pomembno vlogo tudi monolog. Z njim pripovedovalec neposredno reproducira Damjanovo duševno stanje. Pogosto notranji monolog sledi opisu duševnega stanja:

Izginjal je v podzavestni strasti, tonil je v besne kretnje, vedel je, da ga glušijo in delajo topega. Branil se je preproste omame in ni mogel nič zoper njo. Vedno bolj ga je razvezovalo, drobil se je in razpadal.

*Pred njim je zazijalo vprašanje: ali bom mogel storiti? Kaj pa če ne bom mogel niti roke dvigniti? Nič, oklenil se bom trenutkov, kakor si bodo sledili, živel jih bom in izpolnil, kakor pada pesek v peščeni uri, tiho in brezbržno...*²³

3.4.1 Kocbekova naracija je sublimiranje klasične naracije, a obstaja na ravni dialoško (monološkega) — analitičnega postopka. Damjanovo razčlenjevanje lastne osebnosti v dialoški in monološki obliki ustvarja posebno obliko kolokvialnega esejizma,²⁴ ki pa zaradi obsega ostaja na začetni stopnji.

Dialog temelji na nasprotju²⁵ in prav to nasprotje daje možnost, da dialoški pari Gaber — Damjan, Štefan — Damjan, Damjan — "Damjan" v esejističnem smislu²⁶ najdejo resnico.

Dialoške pasuse trgajo daljši in krajši opisi, katerih pripovedna optika je usmerjena zdaj na predmetno pojavnost, zdaj v Damjanovo duševnost. Totaliteto narativnega modusa tako sestavljajo enakomerno razporejeni prizori in opisi. Opisovanje temelji na klasični pripovedi. Predmetna pojavnost ni podrejena zgolj Damjanovi subjektivnosti, temveč je prikazana kot samostojna, objektivna vrednost, ki bistveno zaznamuje Damjana, ki določa njegovo individualno eksistenco.

3.5 Pomenljiva za raziskavo sestave Kocbekove Blažene krivde je razčlemba razmerja narativno — diskurzivno. Tako je namreč mogoče določiti temeljne funkcionalne razlike med pripovedjo in refleksijo.²⁷

Novelo uvaja daljši pripovedni odstavek. Za odstavek imamo skupino natančno določenih informacij, ki se nanašajo na neki predmet, položaj, osebo... in imajo določen namen. Uvodni odstavek Blažene krivde reproducira položaj, v katerem se nahaja četa partizanov. Tvori ga skupina funkcij,²⁸ ki so med seboj vzajemno povezane in imajo svoj skladenjski izraz v zaporedju pripovednih povedi:²⁹

*Tla na vse strani obsežnega gozda so bila na tistem mestu stisnjena in zgrbančena v voz, da so bila podobna majhnemu, pred davnim časom ugaslemu ognjeniku.*³⁰

To je eden redkih čistih odstavkov. Pripovednost daje odstavku sled dogodkov:

²² L. Šop: Um u ognju, *Književne novine*, 664, (Zagreb 1983), 27.

²³ E. Kocbek: n.d., 105.

²⁴ G. Peleš: n.d., 118.

²⁵ M. Damjanović: Dialog i interes za istinu, *Polja* XXIX/27 (1983), 1.

²⁶ Prim. J. Pogačnik: n.d., 22.

Prim. tudi M. Kmecl, *Mala literarna teorija* (Ljubljana 1976), 308.

²⁷ Glej K. Nemec: n.d., 85, 135.

²⁸ R. Barthes: Uvod u strukturalnu analizu pripovednog teksta, *Republika* XXXIX/7-8 (1983), 108.

²⁹ Prim. J. Toporišič: *Slovenska slovnica* (Maribor 1991), 430.

³⁰ E. Kocbek: n.d., 70.

četa po hudih spopadih z Nemci počiva sredi gozda — Čekan in Gaber zvesta, da je med njimi izdajalec — ugotovita, kdo je — odločita se za likvidacijo — za eksekutorja določita Damjana.

Nov odstavek se začne, ko v prostor pripovedi vstopi Damjan:

*"Najhujše rane sem za silo obvezal," je govoril medicinec Damjan. "Poslednje gradivo sem porabil."*³¹

Iz zaporedja takih nadpovednih enot, kompozicijskih mikrostruktur, je sestavljen diskurz³² Blažene krivde.

Kocbekov pripovedovalec pripoveduje dogodke in jih osmišlja skozi Damjanovo zavest. Skladenjski izraz tega odstavka so diskurzivne³³ in pripovedne povedi s svojim tipičnim diskurzivnim in pripovednim izrazom.

Posebnost Kocbekovega odstavka je večji odstotek pripovednosti kakor diskurzivnosti. Diskurzivnost je vključena v dialoški obliki in je vsebina posameznih replik.

Odstavek, ki je v osnovi diskurza Blažene krivde, imenujmo integrativni odstavek. To je v osnovi pripovedni odstavek, v katerega so integrirani opazni diskurzivni izrazi, ki se nanašajo na enega od akterjev pripovedi (v primeru Blažene krivde na Damjana). Njihova vsebina teži iz subjektivnosti v objektivnost, kar pomeni, da dobiva akterjeva (Damjanova) refleksija dogajanja objektivno vrednost:

Komisar je z nohti odtrgal kos skorje z ležečega debla in ga stisnil med prsti. Začela ga je mučiti misel: odkupiti se mora, prej ga ne izpustim. Odgovoril je:

"Hočem reči, da je morala relativna, ustvarjajo jo le pogoji naše dejavnosti. Ta primer nam otipljivo to dokazuje."

*Relativna morala je v bistvu večna morala, ki se razvija in napreduje. Toda napreduje v meni in v tebi, v človekovi notranjosti, v vesti in nikjer drugje."*³⁴

*Isti človek bom ostal, in vendar se bom spremenil. Še malo, pa bom človek greha, pravi, resnični človek. Kakor da bi bral velike črke modrega stavka v stari knjigi, je govoril: zlo ima nalogo odreševati."*³⁵

V integrativnem odstavku je izražena sočasnost dejanja in refleksije, vendar refleksija pri tem nima kakovostno, še manj pa kolikostno ni enakovrednega deleža, kakor je to v t.i. heterogenem odstavku.³⁶

Diskurzivni deli ne pripadajo dogajanju, njihova vloga ni v napredovanju dogajanja, to so statični deli, ki potek upočasnjujejo. Njihova vloga je v objektiviziranju in poglobljanju teme.

V Blaženi krivdi diskurzivni deli postavljajo Damjanov problem v neposredno zvezo z nadrejenim filozofskim obrazcem, na nekaterih mestih celo v odvisnost od njega. Na tej ravni struktura funkcionira v smislu personalizma, kar se kaže v antagonizmu med moralno celovitostjo Osebe in zgodovinsko nujnostjo.

³¹ Prav tam, 75.

³² J. Culler: Priča i diskurz u analizi pripovednog teksta, *Republika XXXX/1* (1984), 130. G. Genette uporablja termin recit.

³³ J. A. Cuddon: *A dictionary of literary terms* (London 1979), 194.

³⁴ E. Kocbek: n.d., 86.

³⁵ Prav tam, 97.

³⁶ Glej K. Nemec: n.d., 85, 142.

V noveli ni čistega diskurzivnega odstavka, ni odstavka, ki bi mu obstoj zagotavljala tema (vezana npr. na osnovno temo novele), ni odstavka, ki bi kazal miselne procese, razvijal in pojasnjeval na začetku postavljeno tezo, analiziral, posredoval znanstvena spoznanja, vrednotil, razsojal...³⁷

Kocbekove novele Blažena krivda zaradi navedenega ne moremo uvrščati med esejizirano pripovedno prozo, lahko pa zaradi obstoja integrativnega odstavka ugotovimo, da ima novela nekatere izrazite poteze takšne proze.

3.6 Novela kaže pomembne premike v miselnem ustroju izobraženca v mejnem času. Damjan je človek, ki je izgubil integriteto lastne osebnosti in se je zaradi tega znašel v prostoru, ki ga mora na novo spoznavati in se do njega na novo opredeliti. Zato je v marsičem prednik tistih oseb v slovenski književnosti, ki kažejo bivanjske probleme "svojega" časa.

To kaže tudi pomanjkanje v območju dogajanja oziroma popreproščenost fabule. Če "govorimo" o popreproščenosti fabuli Blažene krivde, potem moramo popreproščenost ugotavljati v razmerju do možnosti, ki bi jih pripovedovalec glede na snov lahko izrazil in oblikoval v pripoved (a jih ni). Navedimo samo nekaj zapletov, ki bi fabulo postavili v čisto drugačno razmerje do snovi:

- Štefan se brani,
- Štefan skuša Damjana prelisičiti, nastavlja mu past,
- Štefan strelja,
- Štefan beži,
- Štefan se skriva in napada,
- Štefan in Damjan se spopadeta z golimi rokami, z orožjem...

Namesto tega odkrivamo že prej navedeno pomanjkanje. Povezujemo jo z dejstvom, da je akter miselni subjekt, oseba torej, ki se ne nagiba k dejanjem, in da predmet pripovedovalčevega zanimanja ni dejanje samo, temveč njegova analiza.

Analiza funkcijske ravni novele zato pokaže pomanjkanje osnovnih funkcij³⁸ in potrjuje trditev, da Kocbek teži k ustvarjanju takšnih epskih položajev, ki omogočajo poglobljanje teme.

Sestavo fabulativno-kompozicijske ravni novele torej lahko postavimo v neposredno razmerje do miselne vsebine novele.

Vendar, sublimiranje fabule je šele v začetni fazi, zato ne obstaja nobena dejanska nevarnost, da bi osnovna prвина pripovednega besedila izginila. Linearna pripovedna progresivnost obstaja, le da je pretrgana z miselnimi zastranitvami, ki jo upočasnjujejo:

*Damjana je spreletela topa žalost, ko se mu je razodelo, da se je človek razvil v svobodno bitje in da je kača ostala obsojena na zaprto in nerazvito životarjenje. Človek je postal bitje svobode in ljubezni, kača je ostala zapredena v temo in zlo. Zato sta kača in človek nemirna drug pred drugim, človek se boji zla in se ga ne more rešiti, kača pa ga zavida za upanje na vrnitev v izgubljeni raj.*³⁹

Na pripovedno progresivnost zaviralno delujejo tudi daljši ali krajši odlomki, ko se pripovedovalčeva optika usmerja v Damjanovo čutenje likvidacije, v Štefana in samega sebe:

Okrog čela je začutil obroče, ki so ga stiskali. Ni se mogel dotipati do jasnosti in razboritosti. Noben gibljaj misli ga ni razživil, nobena telesna kretnja ni imela učinka. Tiha in brezimna gozdna nabreklost ga je zadrževala v sanjski poltemi. Sleherni dih ga je spajal z ravnodušnim mirom gozdne

³⁷ Prim. prav tam, 140.

³⁸ Prim. R. Barthes: n.d., 110.

³⁹ E. Kocbek: n.d., 130.

*tišine, samota nemega stvarstva ga je zadržano spremljala. Ni mogel pasti v obup niti planiti v besnost...*⁴⁰

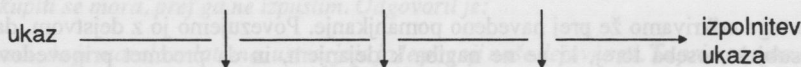
3.7 Pripoved Blažene krivde poteka v smeri ukaz — izpolnitev ukaza. Časovnost pripovedi je v skladu z logičnim pojmovanjem časa. Krajše retrospektive je ne ovirajo toliko, da bi se v njih oblikovala posebna časovnost, ki bi bistveno ogrožala fabulativno.

Posebno sestavo novele dokazujejo digresije, ki v obliki diskurzivnih izrazov s svojo nečasovnostjo pripoved ustavljajo. Navadno so v neposredni povezavi z reprodukcijo Damjanovega čutenja. Na nekaterih točkah pripovedne linije namreč obstajajo položaji, ki intenzivirajo Damjanovo miselno in čutenjsko dejavnost:

- pogovor Gabra, Čekana in Damjana,
- Damjan pride do ranjenega Štefana, ki čisti puško,
- pogovor Damjana in Gabra,
- Damjan in Štefan prideta do križišča,
- prihod v gozd,
- glas strojnice ...

Pripovedovalec oblikuje položaj tako, da sam stopi v ospredje s svojo vsevednostjo in pripoveduje ali za prikaz konkretnosti uporabi dialog.

Grafični prikaz razmerja med časovnostjo pripovedne linije in nečasovnostjo digresij ponazarja skica:



Digresije se kakor navpičnice zarivajo v vodoravni tok pripovedi in jo trgajo. Točke, v katerih prihaja do prekinitev, pomenijo poglobljanje teme:

Ko je našel Gabra, ga je prijel za roko in odpeljal na rob taborišča. Bitje mu je bilo polno novega mirnejšega spoznanja, ki je doslej skrito nemelo v njegovem srcu in mu šele zdaj prihitelo na pomoč. /.../

“Ne bojim se, ničesar se ne bojim, toda to je nekaj drugega, tega ne zmorem; na noben način ne zmorem.” /.../

“Gaber,” je dvignil Damjan svoje oči znova vanj, “ali ni zanimivo, da sem prav te odločilne dneve, ko smo se divje in zagrizeno bojevali, občutil našo dejavnost kot moralno hipotezo, ki vrtoglavo zabrisuje mejo med dobrim in zlim, med življenjem in smrtjo.” /.../

“Moja notranjost mi silovito govori, da moram ostati človeško neodvisen in svoboden, ne samo zgodovinsko uporaben in koristen.” /.../

“Damjan, sebe in svet boš spoznal edinole v ravnanju. Vrednote se ne dosega avtomatično iz drugih vrednot, temveč tako, da jih človek ustvarja s tveganjem in pogumnim izbiranjem tega, kar je možno.”⁴¹

Daljši citat je za navedene trditve pomenljiv. Začetno pripovedovalčevo neposrednost zamenja dialog⁴² med Damjanom in Gabrom. Poteka v razponu od začetnih replik, v katerih Damjan izrazi

⁴⁰ Prav tam, 91.

⁴¹ Prav tam, 87.

⁴² Prim. M. Damjanović: n.d., 1

svoje občutke, prek tistih, v katerih skuša svoj odpor zoper likvidacijo osmysliti, do Gabrove, ki je zaradi svojega prehoda v objektivnost⁴³ v esejističnem smislu najpomembnejša.

3.7.1 Poglobljanje teme poteka na dveh ravneh, med katerima obstaja preplet. Gre namreč za Damjanovo miselno in čutenjsko odzivanje, katerega sinteza je končno spoznanje, izraženo v zadnji repliki pogovora med "žrtvama":

*Ne govori več, to je moj greh.*⁴⁴

3.8 Esejistično usmerjenost novele dokazuje tudi neposredna primerjava z nekaterimi Kocbekovimi esei, predvsem z naslednjima: Razumnik pred odločitvijo, 1941, in Misli o človeku, 1936. V njih najdemo misli, ki so v neposredni zvezi z mislimi, ki jih govorijo ali "mislijo" akterji Blažene krivde:

*Razumnik današnjih dni mora vedeti, da je tudi od njegove odločitve veliko odvisno.*⁴⁵



*Govoril mu je na uho: "Danes ni drugega izhoda."*⁴⁶

*Ta modrost je zaupanje, ali krščansko povedano, upanje, ki ga človek že po naravi goji do zadnje bitne urejenosti in ki človeka vzdiguje nad vrednost in ga izziva, da se ji bliža z drznostjo, to je z zmožnostjo, ki nekje pretrga krog neskončne refleksivnosti in položi odločitev na en sam majhen trenutek, kar se imenuje tveganje.*⁴⁷



*Ne vem sicer, kaj te besede do kraja pomenijo, vendar ti zdaj do kraja ne morejo pomagati. Zdaj se boš rešil le z odločilnim dejanjem, Damjan. Tvoja misel in dejanje še nista v ravnotežju. Tvoja dejavnost še ni dovolj učinkovita. Damjan, sebe in svet boš spoznal edinole v ravnanju, nikoli v premišljevanju. Vrednote se ne dosega avtomatično iz drugih vrednot, temveč tako, da jih človek ustvari s tveganjem in pogumnim izbiranjem tega, kar je možno.*⁴⁸

Takšnih primerov je najti v besedilu seveda še več. A ni naš namen seštevati, temveč ugotoviti, da navedena primera potrjujeta v članku že eksplicirano trditev — Blažena krivda teži v esejizirano pripovedno prozo. Primeri potrjujejo tudi enačbo, ki je v središču sestave pripovednega besedila:

esej : novela = objektivnost : (subjektivnost → objektivnost)

4.0 Kocbek je v Blaženi krivdi oblikoval individualen pojav, ki je v svojem bistvu do skrajnosti protisloven. Vsej tej protislovnosti je nenehno dajal miselno vsebino.

⁴³ Prim. J. Pogačnik: n.d., 29.

⁴⁴ E. Kocbek: n.d., 142.

⁴⁵ E. Kocbek: Razumnik pred odločitvijo, v E. Kocbek, *Svoboda in nujnost* (Celje 1989), 14.

⁴⁶ E. Kocbek: n.d., 85, 89.

⁴⁷ E. Kocbek: n.d., 89, 36.

⁴⁸ E. Kocbek: n.d., 85, 87.

S stališča esejističnosti je ta novela besedilo, ki se esejizirani pripovedni prozi približuje, a hkrati tudi oddaljuje. Približuje se ji predvsem zaradi ravnotežja, ki obstaja med skopostjo dogajanja in povečanim zanimanjem za miselne razsežnosti akterja, zaradi tega, ker linearni tok pripovedi trgačo različne oblike akronije, oddaljuje pa zato, ker Kocbek ne ustvari razmerja, ki bi vzdolž celotnega besedila funkcioniralo v smislu teza — antiteza, ter zato, ker niti polemičnost znotraj akterja ni izpeljana do konca

Na podlagi navedenih dejstev končujemo študijo s trditvijo, da je celotna sestava Kocbekovega pripovednega besedila naravnana v prostor med pripovedjo in esejem, v vmesni prostor, ki je po svoji naravi tak, da dopušča "seganje naprej in nazaj".

— pogovor Gajra, Cezara in Damjana
— Damjan in Stefan prideta do križčica,
— pogovor Damjana in Gajra,
— Damjan in Stefan prideta do križčica,
— prihod v gozd,
— glas strojne ...

Pripovedovalski obliko poljubno izbiramo, da nam omogoči, da lahko izrazimo svoje misli in občutke. To modrost je znanost, ki se razvija skozi leta in leta. Vse, kar je bilo prej, je zdaj postalo del preteklosti. In to je tudi naša naloga, da se naučimo, kako se postaviti do tega, kar je bilo prej, in kako se postaviti do tega, kar je zdaj. To je tudi naša naloga, da se naučimo, kako se postaviti do tega, kar je bilo prej, in kako se postaviti do tega, kar je zdaj.

Ukaz — — — — —

Ukaz — — — — —

Ukaz — — — — —

Miran Štuhec

UDK 886.3 Kocbek E.7 Blažena krivda .06

SUMMARY

THE STRUCTURE OF THE NOVELETTE BLAŽENA KRIVDA (BLESSED GUILT) BY EDVARD KOCBEK

With the novelettes from Kocbek's collection *Strah in pogum* (Fear and Courage) Existential philosophy emerged in Slovene literature. The author not only expressed his aesthetic, philosophical and other ideas only indirectly, but he at the same time opened up the

problem of moral and ideological conflicts, which pushed his heroes into an existential anguish. All of this is reflected also in the structure of his narrative.